

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม*

Tourism Management in the Grand Palace and the Emerald Buddha Temple

รณกร เจริญศรี**

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อศึกษาปัญหา และเสนอแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามสู่ความยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงของสำนักพระราชวังจำนวน 3 ท่าน สัมภาษณ์มัคคุเทศก์ จำนวน 10 ท่าน และสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 10 ท่าน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 10 ท่าน และจากการศึกษาเอกสารประเภทต่างๆ เช่น หนังสือ งานวิจัย ผลการศึกษาจะวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนพรรณนาความ โดยมีผลดังต่อไปนี้

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงคือช่วงก่อนปี พ.ศ.2502 และช่วงหลังปี พ.ศ.2502 ซึ่งในช่วงก่อนปี พ.ศ.2502 ถือเป็นช่วงแรกเริ่ม การจัดการการท่องเที่ยวยังไม่ค่อยเป็นรูปธรรมมากนักเพราะว่าพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ยังใช้ประเพณีสถานที่ประกอบพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ และยังอยู่ในช่วงการบูรณะซ่อมแซม สำนักพระราชวังจึงอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นครั้งคราวไป โดยไม่ได้มีการเก็บค่าเข้าชมแต่อย่างใด

ช่วงหลังปี พ.ศ.2502 สำนักพระราชวังเริ่มจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม เป็นระบบ มีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และสามารถจัดการเกี่ยวกับปัญหาด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้อย่างมีระบบ

คำสำคัญ : การจัดการ, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, พระบรมมหาราชวัง, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

Abstract

The study on ‘Tourism Management in the Grand Palace and the Emerald Buddha Temple (Wat Phra Kaew)’ has the objectives to explore the development of tourism management in the Grand Palace and the Emerald Buddha Temple (Wat Phra Kaew), and to examine the related problems and to suggest solutions to such problems for the sustainable tourism management of the site. This research project is a qualitative one that relies on in-

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม”
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการจัดการวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ,curator2009@hotmail.com

depth interviews with 3 high ranking administrators of the Bureau of the Royal Household, 10 tour guides, and 10 Thai and 10 foreign tourists. In addition, secondary data from documents such as text books, articles, research papers, chronicles and public relations documents. The obtained data are analyzed with content analysis technique and presented as a descriptive report. The findings from the research reveal the following facts.

Tourism management in the Grand Palace and the Emerald Buddha Temple (Wat Phra Kaew) is divided into 2 phases, i.e., the first phase (before 2502 B.E. or 1959) and the current phase (1959 to present). The first phase is the beginning time for tourism management in the site. There were no substantial outcomes that concern tourism. In this phased, the major focus was the restoration of the constructions inside the complex. The Bureau of the Royal Household allowed tourists to visit the site just during certain periods, no fees charged and no facilities provided.

In the current phase or the period from after 1959 to present time, the Bureau of the Royal Household apparently improves its tourism management operations to be more substantial and systematic. Facilities such as toilets, food and drink shops and souvenir shops are established. Problems about tourism in the site are solved.

บทนำ

ทุกประเทศยอมรับกันว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ประโยชน์มากมายในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เพราะการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ลงทุนน้อย แต่ผลกำไรที่ได้รับมากมายหลายเท่าตัว โดยใช้เวลาติดบ้านได้แก่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นสินค้าหลักทางการท่องเที่ยวที่ไม่มีวันจะหมดสิ้น อีกทั้งการลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นรายจ่ายที่มีได้สูญหายไปไหน หากแต่เป็นการลงทุนทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยกระตุ้นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาคให้ปรับตัวเข้าสู่ระบบเดียวกัน พร้อมทั้งยังช่วยเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเกียรติภูมิของประเทศให้ประจักษ์แก่ชาวโลกมากขึ้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549 : 1) ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะมีบทบาทสำคัญในการรักษาพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเอาไว้ โดยการให้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ แต่ก็ให้ผลในด้านลบได้เช่นกัน เพราะการท่องเที่ยวก็สามารถลด “คุณค่า” ของสถานที่ได้ หากขาดการจัดการและการควบคุมที่ดี (กูเกริก บัวสอน, 2554 : บทคัดย่อ)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทพระราชวัง ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวประเภทพระราชวังในประเทศไทยก็มีหลายสถานที่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะที่พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อันเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญและเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญของพระมหากษัตริย์และมีความสำคัญต่อการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยอดีต ต่อมาพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามจึง ได้ถูกเปลี่ยนผ่านจากการที่เคยเป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์และศูนย์รวมการบริหารราชการแผ่นดิน มาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีจำนวนนักท่องเที่ยว

เดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปีและไม่มีแนวโน้มที่จะลดลง เมื่อมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นจำนวนมากจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น ปัญหาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ปัญหาด้านการจัดการนักท่องเที่ยว ปัญหาด้านการจัดการเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยว ปัญหาด้านป้ายบอกทิศทางและป้ายสื่อความหมายต่างๆ และด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาถึงพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตลอดจนศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการปัญหาด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อให้พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
2. เพื่อศึกษาปัญหาและเสนอแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามสู่ความยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. **ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Document Study)** ศึกษาเอกสารประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับแนวคิดและพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยข้อมูลดังกล่าวที่นำมาศึกษานั้นเป็นข้อมูลที่ได้จากหนังสือ บทความ งานวิจัย เอกสารจดหมาย เอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ภาพถ่าย และสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาให้ผู้ศึกษาได้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นหัวข้อที่ทำการศึกษามากยิ่งขึ้น

2. **ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study)** ได้แก่การสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

2.1 **การสำรวจพื้นที่** เนื่องจากผู้ศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์สำนักพระราชวัง โดยมีหน้าที่นำชมสถานที่ให้แก่นักท่องเที่ยวทั่วไป จึงถือเป็นข้อได้เปรียบที่ผู้ศึกษาจะได้ทำการสำรวจพื้นที่ที่ทำการศึกษาได้อย่างทั่วถึง และสามารถนำสิ่งที่ผู้ศึกษาพบเห็นในระหว่างการนำชมให้แก่นักท่องเที่ยวมาวิเคราะห์และนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้

2.2 **การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม** เนื่องจากผู้วิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ สำนักพระราชวัง นอกเหนือจากการนำชมให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังมีอีกหน้าที่หนึ่งที่ต้องปฏิบัติคือ การนั่งประจำจุดประชาสัมพันธ์ ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามและในองค์พระที่นั่งต่างๆ ภายในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ศึกษาสามารถสังเกตการณ์ พฤติกรรมและทราบความต้องการของนักท่องเที่ยวว่ามีความต้องการด้านใดบ้างซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวไว้เพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้

2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคลเพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อเท็จจริงในประเด็นที่ทำการศึกษาลงรายละเอียดครบถ้วนด้วยแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้เพื่อให้ครอบคลุมตามประเด็นขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนพรรณนาความ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายถึงสิ่งที่ได้จากการศึกษาประกอบเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงที่ได้จากการศึกษามาจำแนกตีความหมายแยกแยะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษาคือการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามว่ามีปัญหาอุปสรรคหรือข้อจำกัดใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวและเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามสู่ความยั่งยืน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามอย่างยั่งยืนต่อไป โดยผ่านทฤษฎีทางการศึกษา คือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึง หลักการจัดการเพื่อให้รูปแบบและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ แม้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาไว้ยังคงมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ดั้งเดิม ไม่เสื่อมคลาย หรือหากมีต้องเป็นผลกระทบน้อยที่สุด จึงสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้ยาวนานที่สุด (<http://lib.dtc.ac.th/article/tourism/0007.pdf>, 2557 : 1)

2. การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ยังต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริงรวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความล้มเหลว (มนัส สุวรรณ และคณะ อ้างถึงใน อหิตยา แก้วพิลลา, 2553 : 9)

ผลการวิจัย

พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถือได้ว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย ดังปรากฏชัดเจนในปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้ศึกษาจึงแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ พัฒนาการของการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การจัดการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อน พ.ศ.2502 และช่วงหลัง พ.ศ.2502 ถึงปัจจุบัน ดังนี้

1.1 ช่วงก่อน พ.ศ.2502

เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นั้นเกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2467 ซึ่งถือเป็นยุคแรกเริ่มของการท่องเที่ยวภายในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยแผนก

โฆษณาการกรรมรถไฟหลวง เป็นเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพราะขณะนั้นโดยมากแล้วนักท่องเที่ยวเดินทางมาโดยรถไฟ เจ้าหน้าที่นำเที่ยวของแผนกโฆษณาการกรรมรถไฟหลวง จึงขออนุญาตกระทรวงวังนำชมในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งขณะนั้นไม่ได้มีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นสถานที่ ในการประกอบพระราชพิธีในโอกาสต่างๆ อยู่ และสำนักพระราชวัง ก็ได้เปิดให้เข้าชมโดยทั่วไป เพียงแต่อนุญาตให้เข้าชมเป็นครั้งคราว และการเที่ยวชมก็สามารถเข้าชมได้เพียงบางแห่งเท่านั้น โดยพลตรี หม่อมทวีวงศ์วลัยศักดิ์ เลขาธิการพระราชวังในขณะนั้น .ศ.พ)2490-2509 (ได้มีความคิดเห็นว่าถ้าหากจะมีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมก็ควรจะต้องมีการบูรณะซ่อมแซมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามให้มีความสวยงามเสียก่อน กงกันักท่องเที่ยวบันทึกการประชุมเรื่องการอำนวยความสะดวก), กรมประชาสัมพันธ์ : 2501 ดังนั้นสำนักพระราชวัง (จึงได้มีการกำหนดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพียงสัปดาห์ละ วัน คือวันจันทร์และวันพฤหัสบดี 2 และสำนักพระราชวัง กำหนดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้เฉพาะองค์พระที่นั่งที่ยังคงมีความสมบูรณ์ และประณีตงดงามของรูปแบบสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมองค์พระที่นั่งเท่านั้น

ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2502 ในส่วนของพระบรมมหาราชวัง สำนักพระราชวัง กำหนดเปิดให้นักท่องเที่ยว สามารถเข้าชมภายในพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัยฯ และอาณาบริเวณโดยรอบพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งในขณะนั้นได้กำลังทำการบูรณะหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทจึงมิได้อนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ต่อมาภายหลังการบูรณะแล้วเสร็จสำนักพระราชวัง จึงอนุญาตให้นักท่องเที่ยว เข้าชมภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และอาณาบริเวณโดยรอบ ในส่วนของวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นสำนักพระราชวังกำหนดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมภายในพระอุโบสถ และอาณาบริเวณโดยรอบเท่านั้น และในการเที่ยวชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถ้าวันและเวลาที่สำนักพระราชวัง กำหนดเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมตรงกับวันที่มีพระราชพิธีสำคัญ หรือมีเหตุอันควร สำนักพระราชวัง ก็สามารถงดการเข้าชมได้

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามในช่วงก่อนปีพ.ศ.2502 สำนักพระราชวัง กำหนดให้นักท่องเที่ยว เข้าชมพระบรมมหาราชวัง ทางด้านประตูพิมานไชยศรีก่อน เมื่อชมในองค์พระที่นั่งเสร็จแล้ว จึงให้นักท่องเที่ยวออกจากประตูศรีรัตนศาสดาราม เพื่อเข้าชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อนักท่องเที่ยวชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามเสร็จแล้วให้ออกทางด้านประตูหลังข้างสำนักงานพระคลังข้างที่ และห้ามมิให้นักท่องเที่ยว เดินย้อนผ่านประตูศรีรัตนศาสดารามเข้ามาในพระบรมมหาราชวังอีก นักท่องเที่ยวหรือบุคคลใดก็ตามที่เข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะต้องเชื่อฟังคำตักเตือนของเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังผู้มีหน้าที่ต้อนรับและรับรอง (สำนักพระราชวัง, บันทึกคำสั่งที่ 5756/2502)

1.2 ช่วงหลัง พ.ศ.2502 ถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2502 สำนักพระราชวังได้รับหน้าที่ในการนำนักท่องเที่ยวเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สำนักพระราชวังจึงได้มีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการวางระเบียบและควบคุมการชมพระราชฐาน” ขึ้น เพราะในขณะนั้น ได้มีผู้ขออนุญาตเข้าชมพระราชฐานมากขึ้นเป็นลำดับ เพื่อความเป็นระเบียบในการดูแลความสงบเรียบร้อยและการให้บริการแก่ผู้มาขออนุญาตเข้าชม (สำนักพระราชวัง, บันทึกคำสั่งที่ 5756/2502)

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมาจะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ภายในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กล่าวคือทางสำนักพระราชวัง ได้มีการบูรณะซ่อมแซมองค์พระที่นั่งต่างๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้กับสู่สภาพปกติดังเดิมเพื่อเป็นการปรับปรุงทัศนียภาพของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดังเช่นในช่วงปีพ.ศ.2489-2515 เป็นการบูรณะองค์พระที่นั่งต่างๆ ในเขตพระราชฐานชั้นกลาง ซึ่งได้แก่ หมู่พระมหาปราสาทราชมณเฑียร ได้มีการติดตั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่นเครื่องปรับอากาศ การเดินสายไฟฟ้าใต้ดินเพื่อความสวยงามขององค์พระที่นั่ง (แก้วขวัญ วัชโรทัย, 2548 : 63) และในช่วงปีพ.ศ.2522-2525 เป็นการบูรณะพระที่นั่ง อาคาร และสิ่งก่อสร้างครั้งสำคัญเนื่องในการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปีในพ.ศ.2525 เป็นการบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดารามและหมู่พระที่นั่งในเขตพระราชฐานชั้นกลาง และอาคารในเขตพระราชฐานชั้นนอก ตลอดจนซ่อมประตูและกำแพงพระบรมมหาราชวังอีกครั้งหนึ่ง การบูรณะในครั้งนี้ดำเนินการในทุกส่วน ทั้งหลังคา เครื่องบนหรือเครื่องยอด ตัวอาคารทั้งภายในและภายนอก โดยใช้วัสดุเดิมหรือวัสดุแทนตามความเหมาะสมให้กลมกลืนสวยงาม ถึงแม้ว่าการบูรณะซ่อมแซมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามในบางช่วงเวลาอาจประสบปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการบูรณะซ่อมแซมสำนักพระราชวัง ก็ได้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยได้มีการจัดตั้ง “กองทุนบูรณะพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม” โดยขออนุญาตนำเงินค่าเข้าชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ของชาวต่างประเทศที่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังเป็นรายได้แผ่นดินประมาณปีละ 10 ล้านบาทเศษ มาจัดตั้งเป็นกองทุนโดยไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลัง เพื่อใช้ดอกผลมาเป็นค่าบำรุงรักษาอาคารสถานที่ต่างๆ ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งนายประมวล สภาวสุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น ได้พิจารณาอนุญาตให้สำนักพระราชวัง ดำเนินการได้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2531 เป็นต้นมา จึงทำให้เกิดความคล่องตัวและเป็นประโยชน์แก่การดำเนินการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซมพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนพระราฐานและอาคารสถานที่ในความดูแลของสำนักพระราชวัง โดยไม่ต้องรอกองงบประมาณแผ่นดินอีกต่อไป (แก้วขวัญ วัชโรทัย : 2548)

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เริ่มมีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วงปี พ.ศ.2525 ภายหลังการจัดงานฉลองกรุงเทพมหานครครบ 200 ปี ได้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลกันเข้ามาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และหลังจากนั้นประมาณ 6 ปี ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการจัดโครงการท่องเที่ยวไทยขึ้นใน ปี พ.ศ.2530 และในปี พ.ศ. 2531 - 2532 จัดโครงการปีศิลปะหัตถกรรมไทยขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พัฒนาการด้านการท่องเที่ยวของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2535 ภายหลังการการจัดตั้งฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ ของสำนักพระราชวัง เพราะได้มีการทำงานด้านการประชาสัมพันธ์ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประกอบกับในปีเดียวกันนี้ ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการจัดโครงการ The World Our Guest ขึ้นยิ่งส่งผลให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากหลั่งไหลกันมาเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทำให้การท่องเที่ยวของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดีขึ้นตามลำดับ

ต่อมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นอีกหลายครั้ง เช่น ในปีพ.ศ.2537 จัดโครงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ในปีพ.ศ. 2538 - 2539 จัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี และในปี พ.ศ. 2542-2543 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้มีการดำเนินโครงการไทยเที่ยวไทยภายใต้มาตรการส่งเสริมการพัฒนาชนบทและชุมชน (มชพ.) เพื่อสนับสนุน การฟื้นตัวของระบบเศรษฐกิจและส่งเสริมรากฐานในการพัฒนาประเทศระยะยาว (ชนันต์ ชุติกาโม, 2553, : บทนำ) และประสบความสำเร็จอย่างมากจนทำให้มีการประกาศโครงการสืบเนื่องในปี พ.ศ. 2543 โดยใช้ชื่อว่า Amazing Thailand 2000 : Enchantment for the Next Thousand Years (ปรีชา แดงโรจน์, 2544 : 167) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ ของทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในแต่ละครั้งนั้นนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้รู้จักประเทศไทยกันอย่างกว้างขวาง และยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาท่องเที่ยวพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อย่างเห็นได้ชัด

ส่วนที่ 2 ปัญหาและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

2.1 ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ปัญหาการเสื่อมสลายของโบราณสถานโบราณวัตถุ

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในช่วงของฤดูกาลท่องเที่ยวช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีจนบางครั้ง มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นจนเกินขีดความสามารถในการรองรับของสถานที่ จึงก่อให้เกิดปัญหาเสื่อมโทรมของตัวโบราณสถานโบราณวัตถุที่อยู่ภายในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดังนั้นสำนักพระราชวังควรมีแนวทางในการจัดการต่อปัญหาดังกล่าวดังนี้

1. สำนักพระราชวังควรจัดให้มีการอบรมสร้างจิตสำนึกให้แก่บุคคลที่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามให้มีแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. สำนักพระราชวัง ควรกำหนดมาตรการการลงโทษอย่างชัดเจนในกรณีที่สำนักพระราชวังสามารถตรวจพบว่าบุคคลใดที่มีพฤติกรรมในการบรรยายที่ชี้นำนักท่องเที่ยวไปในทางที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ อาจให้มีการงดการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรืออาจไม่อนุญาตให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกต่อไป

ปัญหามัคคุเทศก์

จากการศึกษาพบว่าปัญหาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์นั้นมีหลายด้าน เช่นมัคคุเทศก์ไม่ปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการเข้าชมพระบรมมหาราชวัง กล่าวคือเมื่อนักท่องเที่ยวบางคนในกลุ่มที่มัคคุเทศก์เป็นผู้นำมากระทำการฝ่าฝืนระเบียบว่าด้วยการเข้าชมพระบรมมหาราชวัง ไม่ว่านักท่องเที่ยวอาจจะกระทำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือจงใจกระทำก็ตามมัคคุเทศก์ผู้นำมาไม่ตักเตือนนักท่องเที่ยวผู้ที่กระทำการดังกล่าว มัคคุเทศก์หลอกลวงเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นักท่องเที่ยวเข้ามาร้องเรียนและขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์อยู่เสมอ ดังนั้นสำนักพระราชวัง ควรมีแนวทางในการจัดการต่อปัญหาดังกล่าวดังนี้

1. สำนักพระราชวัง ควรจัดให้มีการจัดทำระเบียบประวัติสำหรับมัคคุเทศก์ที่มีความประสงค์จะนำนักท่องเที่ยวเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามว่าชื่ออะไร ผ่านการอบรมจากสถาบันใด และสังกัดบริษัทใด

2. สำนักพระราชวัง ควรกำหนดมาตรการการลงโทษอย่างชัดเจนเฉพาะของสำนักพระราชวังเอง เช่นในกรณีที่สำนักพระราชวัง ได้รับร้องเรียนเกี่ยวกับมัคคุเทศก์และสำนักพระราชวัง สามารถตรวจสอบแล้วพบว่ามัคคุเทศก์บุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดจริงตามที่ได้รับร้องเรียนมา สำนักพระราชวังควรตัดสินใจในการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือควรส่งให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเช่น ตำรวจท่องเที่ยวเพื่อให้ดำเนินการทางกฎหมายต่อไป

ปัญหาด้านระเบียบการในเข้าชม

จากการศึกษาพบว่าสำนักพระราชวังได้มีการพัฒนาในเรื่องของระเบียบในการเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาเป็นลำดับ และได้มีการปรับปรุงระเบียบในการเข้าชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยและมีความรัดกุมดีแล้ว แต่มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้พยายามฝ่าฝืนระเบียบนั้น เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในทุกๆ ด้านสำนักพระราชวัง ควรมีแนวทางในการจัดการดังต่อไปนี้

1. สำนักพระราชวัง ควรมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด เช่น ควรห้ามมิให้นักท่องเที่ยวสูบบุหรี่ภายในอาณาบริเวณพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ควรมีการจับกุมและปรับเงินตามที่กฎหมายกำหนด เพราะการที่มีนักท่องเที่ยว บางรายสูบบุหรี่เป็นการทำให้สถานที่สกปรกและสร้างความรำคาญให้กับนักท่องเที่ยวรายอื่นๆ

2. สำนักพระราชวังควรมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวด เนื่องจากสำนักพระราชวังพระราชวังอนุญาตให้นักท่องเที่ยวสามารถนำสัมภาระต่างๆ เช่นกระเป๋าเดินทางเข้าภายในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้ตั้งนั้นเพื่อความปลอดภัยสำนักพระราชวังควรมีการตรวจสอบสัมภาระของนักท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวเดินผ่านเครื่องแสกนวัตถุก่อนนำกระเป๋าเดินทางเข้าภายในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ปัญหาด้านบุคลากร

จากการศึกษาพบว่าสำนักพระราชวังมีบุคลากรทางการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยและยังมีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารตั้งนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวสำนักพระราชวังควรมีแนวทางในการจัดการต่อปัญหาดังกล่าวดังนี้

1. สำนักพระราชวัง ควรมีการเพิ่มจำนวนบุคลากรเพื่อให้เพียงพอต่อการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

2. สำนักพระราชวัง ควรมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในด้านการให้บริการ และพัฒนาด้านภาษาแก่บุคลากรทางการท่องเที่ยวให้มีการใช้ภาษาต่างประเทศไม่ใช่เฉพาะภาษาอังกฤษ ควรจัดให้มีการอบรมภาษาอื่นๆ เพิ่มเติมเช่นภาษาจีน ภาษารัสเซีย ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้มีนักท่องเที่ยว จากประเทศดังกล่าวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นจำนวนมาก และนักท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร ซึ่งในบางครั้งจึงเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่

ปัญหาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

จากการศึกษาพบว่าสิ่งอำนวยความสะดวกของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พบว่าการให้บริการห้องสุขามีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนั้นสำนักพระราชวังพระราชวังควรมีแนวทางในการจัดการต่อปัญหาดังกล่าวดังนี้

1. สำนักพระราชวัง ควรมีการสำรวจพื้นที่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อจัดสร้างห้องสุขาเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว
2. สำนักพระราชวังควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เช่นกรุงเทพมหานครเพื่อขอให้จัดรถสุขาเข้ามาจอดเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในกรณีที่มีการจัดงานพระราชพิธีและอนุญาตให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมได้ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

2.2 แนวทางการจัดการแก้ไขเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนทางการท่องเที่ยว

ด้านการบริหารจัดการ

การจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ควรมีการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ เช่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตำรวจท่องเที่ยว ตำรวจจราจร เทศกิจ และกรุงเทพมหานคร เพื่อให้เข้ามามีส่วนช่วยในการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การจัดการด้านสถานที่

พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เปิดจำหน่ายบัตรเข้าชมทุกวันและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมอาณาบริเวณของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รวมทั้งภายในองค์พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทได้เฉพาะในวันจันทร์ถึงวันศุกร์เท่านั้น ส่วนในวันเสาร์และอาทิตย์องค์พระที่นั่งจะปิด ดังนั้นเพื่อไม่เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามในวันเสาร์และอาทิตย์เสียโอกาสในการเข้าชมพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทจึงควรเปิดพระที่นั่งทั้งสององค์นี้ให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้

การจัดการด้านป้ายบอกทิศทางและป้ายสื่อความหมาย

สำนักพระราชวังควรมีการเพิ่มจำนวนป้ายบอกทิศทางและป้ายสื่อความหมาย เนื่องจากป้ายเดิมมีจำนวนค่อนข้างน้อยและยังเกิดการชำรุดเสียหาย สำนักพระราชวังควรมีการจัดทำป้ายขึ้นใหม่ให้มีความชัดเจนมีความเป็นสากล และกลมกลืนกับสภาพสถาปัตยกรรมของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อให้เกิดความสวยงามและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจได้ง่าย

การจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ดังที่กล่าวมาในข้างต้นแล้วว่าพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูการท่องเที่ยวช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากหลั่งไหลกันเข้ามาท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในบางครั้งจึงทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนประสบกับปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพออย่างเช่น ห้องสุขา ร้านจำหน่ายอาหารเครื่องดื่ม สถานที่หลบแดด หลบฝน ซึ่งบางครั้งนักท่องเที่ยวต้องเข้ามาขออนุญาตใช้ห้องสุขาของเจ้าหน้าที่ หรือขออนุญาตเข้ามาหลบแดดในบริเวณ

พื้นที่ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ดังนั้นควรมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ช่วยให้ได้รับความรู้หลายประการอันเป็นผลจากการศึกษา ซึ่งจะอภิปรายต่อไปนี้

ผลการศึกษาที่พบประการที่ 1 คือ พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีการเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทหน้าที่ซึ่งจากเดิมที่เคยใช้เป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์และศูนย์กลางการปกครองแผ่นดินเมื่อครั้งอดีตและได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่มาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมากในปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาประเด็นนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ ศิริพร บัวพันธ์ (2549) (ในประเด็นที่ว่าบทบาทของพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่มีต่อสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2325-2352) จนกระทั่งรัชกาลปัจจุบัน รวมทั้งการใช้พื้นที่พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งในอดีต พระบรมมหาราชวัง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ในปัจจุบัน พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีมิติการใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งมิติ คือการเป็นพื้นที่ถึงสาธารณะเชิงท่องเที่ยว ดังนั้น พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม

ผลการศึกษาที่พบประการที่ 2 คือการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามควรมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้บริการด้านต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่นด้านการฝึกอบรมภาษาต่างประเทศ บุคลิกภาพและการให้บริการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งผลการศึกษาประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับงานศึกษาของ สุกัญญา กิมเปียม (2551) ดันที่ว่าในประ (ควรมีการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในด้านบุคลิกภาพ ด้านการให้บริการที่ดี และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ควรมีการฝึกอบรมภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศอื่นๆ ให้แก่เจ้าหน้าที่

ผลการศึกษาที่พบประการที่ 3 คือ พระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นจึงต้องมีการจัดการการท่องเที่ยวที่มีความเป็นระบบ รัดกุม เหมาะสมและมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันนี้เนื่องจากว่าพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ที่มีความงดงามของศิลปกรรมสถาปัตยกรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เพราะว่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจและดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวจึงทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งการศึกษาในประเด็นนี้สอดคล้องกับ เปรมวดี ณ นครพนม (2545) ในประเด็นที่ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมากที่สุด และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ พระบรมมหาราชวังกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ผลการศึกษาที่พบประการที่ 4 คือการจัดการการท่องเที่ยวในพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามจะมีพัฒนาการทางการท่องเที่ยวดีขึ้นตามลำดับ และสามารถพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้นถ้าหากได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

เนื่องจากพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นเป็นพระอารามหลวงที่มีศักยภาพหลายด้านที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงสุดของประเทศไทยได้ ซึ่งการศึกษาในประเด็นนี้สอดคล้องกับ พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553) ในประเด็นที่ว่า (ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอกทุกวัด และพระราชวังต่างๆ ล้วนมีศักยภาพโดดเด่นที่สามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ ถ้าได้รับการสนับสนุนจากองค์การภาครัฐและเอกชน ในการช่วยบริหารจัดการ ภาพพจน์และชื่อเสียงของพระอารามหลวงทุกวัด บุคลากร การให้บริการ อาคารสถานที่ เส้นทางคมนาคม สภาพแวดล้อมในบริเวณวัด เพราะนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งที่ควรช่วยกันอนุรักษ์และศึกษา กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบได้แก่การเที่ยวชมศิลปกรรม ความสวยงามของวัด และประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเดินทางมาเที่ยววัดคือการได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายในพระอารามหลวงนั้น ควรด้านการชื่นชมศิลปกรรมต่าง การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันพักผ่อน สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาท่องเที่ยวคือความเพลิดเพลิน คติธรรม เกร็ดความรู้ทางศาสนาที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และควรปรับปรุงด้านการบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

ชีวห์ บุณนาค. (2525). **เรื่องวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับเรื่อง พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร.**

กรุงเทพฯ : กิตติวรรณ ปิ่นเกล้า.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยา. (2513). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 26.**

พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.

ปรีชา แดงโรจน์. (2544). **อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพฯ : ไฟว์ แอนด์ โฟร์ พรินต์ติ้ง.

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, มร.ว. (2543). **พระบรมมหาราชวัง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ริเวอร์บุ๊คส์.

_____. (2525) **พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ (พ.ศ. 2325-2525).** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง. (2553). **“การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก**

ในเกาะรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2549). **การพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว.** เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). **โครงการศึกษาแนวทางและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบของ**

องค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

แก้วขวัญ วัชโรทัย. (2548). **การบูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมมหาราชวัง พ.ศ. 2516-2548.**

กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

สรานุมิตร ประชาญสิทธิ์. (2550). **มรดกไทยและอารยธรรมไทย (Thai heritage and**

Civilization). พิษณุโลก : สาขาวิชาการท่องเที่ยว ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการและ
สารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุกัญญา กิมเปี่ยม. (2551). “การจัดการศักยภาพด้านการท่องเที่ยว พระที่นั่งสนามจันทร์

จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริพร บัวพันธ์ชั้น. (2549). “ความหมายและการใช้พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม

กรณีศึกษา: วัดพระศรีรัตนศาสดารามพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังพระแก้ว.”

รายงานการศึกษาเฉพาะบุคคลปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อติทยา แก้วพิลา. (2553). “การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง

จังหวัดฉะเชิงเทรา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ชยนันต์ ชูติกาโม, 2553, การออกแบบเลนศิลป์สิ่งแวดล้อมสำหรับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน

ประเทศไทย, กลุ่มศิลปะและการออกแบบ, Veridian E-Journal SU Vol.4 No.1 May - August
2011, มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภูเกริก บัวสอน, 2554, การฟื้นฟูตลาดเก่าในเมืองไทย, กลุ่มศิลปะและการออกแบบ, Veridian E-

Journal SU Vol.4 No.1 May - August 2011, มหาวิทยาลัยศิลปากร

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2557 จาก

<http://lib.dtc.ac.th/article/tourism/0007.pdf>